

● GAJO PETROVIĆ:

Ja sam došao ovamo sa stopototnom odlukom da ništa ne govorim i da se ne miješam u diskusiju mladih o kulturi. Mi koji više nismo baš tako mladi možemo svojim učestvovanjem samo da pokvarimo diskusije mladih ili da u njih uvenemo nepotrebnom konzervativizmom ili mrtvilo.

Ali ova živa diskusija koja se razvila juče i danas obavezuje gotovo svakog učesnika da bar nešto kaže. Došlo je do izvjesne diferencijacije u gledištima i jasno su ispoljeni različiti pravci u kojima se ide i traži odgovor na osnovna postavljena pitanja.

Htio bih, dakle, da se na neki način jednostavno „izjasnim“. Hoću da kažem da se slažem s drugovima koji smatraju da pitanje kulturne politike, u smislu politike koja se vodi u kulturi, treba da bude stvar samih kulturnih stvaraoca. U tome se potpuno slažem s onim što je ministar priprema govorio dr Danilo Pejović.

Međutim, nabacio bih još jedno pitanje koje dosad nije bilo pokrenuto u diskusiji. Mislim, naime, da je čitava diskusija imala u neku ruku defanzivan karakter. Pret-

postavljalo se da političari ugrožavaju kulturu, a kulturni radnici treba da je brane, da se bore za svoju autonomiju i da izbere pravo samoupravljanje. Čini mi se da je to suviše jednostrano i jednostrano posmatranje odnosa između kulture i politike. Mislim da je i pravo i dužnost naših kulturnih radnika ne samo da se „miješaju“ u pitanja kulturne politike u smislu upravljanja kulturom, nego također da se zalažu da se naša politika u širem smislu te riječi učini što kulturnijom.

Ono što kod nas stvara probleme u kulturnoj politici nije samo angažovanje političara na području kulture, nego također i još više nekulturno angažovanje pojedinih nekulturnih političara. Zato je zadatak kulturnih radnika ne samo da se bore za ispravnu kulturnu politiku u oblasti kulture, nego također da se na jednom općem planu angažuju za progresivan razvoj naše kulture i našeg društva, da se angažuju i u općim društvenim pitanjima koja nisu usko kulturna, i da se angažuju bez ikakvog kompleksa inferiornosti i bez bojazni od političara, s punom sviješću da su baš oni, kulturni radnici, ti koji treba da najviše pridonose kultiviranju čitavog našeg društvenog života.

● MILETA PAVLOV:

Slažem se sa svima koji su na ovom Susretu kritikovali ili izrazili mišljenje da treba kritikovati politiku kada ona znači otuđivanje od čovjeka, preobraćanje u silu nad ljudima. Bilo bi veoma štetno zatvarati oči pred pojavama takvog otuđivanja u raznim sferama našeg društvenog života. Ali, smatram da mi celokupna kultura, pogotovu ne sva nasleđena i ona koja nastaje u savremenom građanskom i birokratsko-etatištkom društvenom kontekstu, nije izraz i otelotvorenje humanosti ljudske zajednice kojoj težimo. Stoga je ispravno zauzeti stvarno plodno, marksističko stanovište — da i politiku, i kulturu, čitavu ekonomsku, socijalnu i duhovnu stvarnost moramo kritikovati, „revidirati, preoblikovati u skladu sa našim humanističkim ciljevima. Između ostalih, čini mi se da nam je na tu nužnost, i pored izvesnih kontradiktornosti, ubjedljivo ukazao drug Ketig u svom živom i inteligentnom izlaganju. Moja očekivanja da će drug Gajo Petrović, u svom istupanju nešto više reći i o rezultatima i izgledima kritike kulture ostala su, na žalost, nezadovoljena...

● HRVOJE LISINSKI:

Postavio bih jedno pitanje koje je u bliskoj vezi sa izlaganjem druga Gaja Petrovića. Radi se o tome da kultura u svojoj celini sudjeluje u formiranju ljudskih stavova, ljudskih stanovišta i td. Ti stavovi, ta stanovišta jedan su nesumnjivo socijalni i politički faktor. To su činjenice koje odlučuju o tome kako će ljudi u nekim situacijama delovati, kako će se prema nekim sasvim konkretnim stvarima odnositi, bilo pozitivnim ili negativnim. Prema tim činjenicama politički faktor ne može nikada biti indiferentan, tj. ne može da u celosti propusti ljudima kulture da sami odlučuju kako će se kultura formirati. Politički faktor je imao veće aktivno odnose prema kulturnim delatnostima. Kad bi prestao da ga ima, prestao bi da bude politički faktor, jer bi ispostao jedno od osnovnih sredstava svoje akcije iz ruku. Kada bi kulturni radnici potpuno sami odlučivali na području kulture, predstavljajući da bi politički faktor trebalo da ima potpuno poverenje u njih i u njihovu društvenu i političku svest, a to je već stvar procesa, a ne dekreta.

o autonomizaciji kulture

● JOSIP SENTIJA:

Sinoć sam izrazio mišljenje da je kritika naše kulturne politike u stvari jedna forma kritike naše pozitivne politike. Ovo su neki drugi shvatili kao krajnje zaostreću kvalifikaciju. Oni očigledno ne žele da budu shvaćeni kao kritičari naše pozitivne politike. Po mome mišljenju, po srijedi je kod njih određena psihološka dispozicija jer ne žele da budu shvaćeni kao kritičari naše pozitivne politike, budući da taj posao, sasvim razumljivo, ni u nas ni u bilo kojoj sredini nije simpatična stvar. Međutim, ja i dalje smatram da je kritika naše kulturne politike i svakidašnje kulturno-političke prakse, koja se kritika ovdje vrši — samo jedan poseban vid kritičkog mišljenja o našoj stvarnosti i našem društveno-političkom sistemu. Ne vidim razloga da netko bude ogorčen na takvu kvalifikaciju. Jer nadam se, da ćemo se suglasiti, da je kritika pozitivne politike, pa i kulturne politike kao njenog posebnog vida, potrebna i neophodna. Isto tako smatram, da je naš politički sistem tako strukturiran da omogućuje u optimalnoj mjeri takvu kritiku politike i njenih protagonista. On postavlja jedan jedini uvjet: da ta kritika ne bude antisocijalistička. Mi sad možemo špekulirati, dopuštajući li ovaj sistem i nesocijalističku kritiku. Ali to bi nas daleko odvelo. Ono što je bitno jest, da se, prihvaćajući se kritičkog razmatranja pojava u našoj kulturi kao i u drugim društvenim sferama — u stvari služim pravima koji mi pruža ustav. Zato me čudi što može izazvati nekostriješnost ona moja sinoćnja opaska da se ovdje radi o kritici naše pozitivne politike preko kritike kulturne politike. Kao što sam rekao, drugo je pitanje o kvaliteti kritike, o njenom karakteru, njenom sudu i zaključku. S nekima od tih sudova izrazio sam neslaganje. Ovim prilikom mogu samo neslaganje potvrditi i proširiti i to u ovim tačkama:

Prvo, autonomizacija kulture: ovo je osnovni zahtjev, i već je i u ovoj diskusiji postao famozan. Smatram da ovaj zahtjev za autonomizacijom kulture, kojim je bila protkana mnoga diskusija, a posebno teze Veljka Rusa, smatram da je taj zahtjev ne samo staromodan i konzervativan, nego i nemoguća stvar sa stanovišta njegove realizacije. Jer kulturu izdvajati na apsolutan način ne bi se moglo ni svim silama državne politike kojoj se inače pripisuje dirigentski monopol. A ako pretpostavimo da je to ipak moguće, upitajmo se kako bi se ponakali protagonisti autonomizirane kulture? Kako bi dalje tekao njen razvoj? Nije, mislim, naročito teško predočiti da bi tekao u znaku svoje vlastite, unutrašnje polarizacije snaga; tekao bi i dalje uz napore i unutarnje sukobe. U kritici birokratskih faktora i njihova utjecaja na kulturni razvoj i kulturnu politiku ovdje se, međutim, potpuno zanemaruje taj aspekt stvari. Ispada kao da je birokratizam „pri-

vilegiji“ jedino tzv. čiste politike, a da su tzv. stvaraoci kulture i kulturnog medija od njega imuni i intaktni. Ako netko to tvrdi pruža zaista vjerodostojne argumente za vlastiti kulturni nivo.

Ako, dakle, pretpostavimo takvu apsolutnu autonomizaciju jedne socijalne sfere, kao što je kulturna, ne bi bilo teško dokučiti, da bi u njoj vrlo brzo došlo do još jačih i zaostretnijih sukoba, baš na liniji sukobljavanja birokratskih i demokratskih snaga. Međutim, kažem, ovo predočenje, ova mogućnost takvog razvoja — to je samo jedna pretpostavka, jer, kažem, nije moguće realizirati zahtjev za krajnjom autonomizacijom kulture i kulturnog stvaralaštva.

Drugo, samoupravljanje kulture ili samoupravljanje u kulturi: ovaj zahtjev proizlazi iz prvog, a glasi: autonomizirana kultura treba da se sama organizira na principu samoupravljanja, bez ikakvog uplitanja politike i političkog faktora. Kultura sama, tj. kulturni stvaraoci treba da budu ujedno upravljači i suci. Kultura sama sebi da sudi, sama sebi da organizira i, u jednu riječ, da se razvija autohtono po principu spontaniteta.

Mi smo ovdje u nekoliko ovih materijala, koje smo dobili i u nekoliko teza, ovdje naštampanih i izgovorenih, vidjeli da zapravo ideja samoupravljanja kakva se za kulturu sugerira, dakačo za autonomiziranu kulturu — da ta veza o samoupravljanju kulture faktički znači potpuno odricanje prava na intervenciju društva i društvenih faktora na zbijvanju u kulturi, na njen razvoj, na sve ono što čini kulturnu politiku kulturnom politikom, i da se do kraja provede zahtjev da kulturnu politiku treba da vode isključivo kulturni radnici. Ispuštam sad pitanje: a koga sve smatrate kulturnim radnikom? Zadržimo se na samom zahtjevu.

U našem političkom sistemu proklamiran je princip samoupravljanja za svaku oblast društvene aktivnosti pa jednim dijelom čak i za političku aktivnost. Ideja samoupravljanja, onako kako je koncipirana u Programu SKJ i sankcionirana u Ustavu SFRJ — traži prije svega takvu organizaciju sistema samoupravljanja koja će omogućiti da u prvom redu dođu do izražaja volja i težnje onih koji rade u dotičnoj društvenoj oblasti, i da oni imaju odlučujuću riječ u razvoju dotične društvene sfere. Ali ova ideja i njena ustavna forma uopće ne isključuju pravo drugih, u stvari pravo društva, pravo društvene zajednice, koje je pravo određeno mjerom društvenog interesa u dotičnoj oblasti. To je mislim jedna prirodna stvar, koja proizlazi iz organizacije društva, a koja organizacija ne dopušta jednu takvu, kao što smo sinoć govorili, oštru demarkaciju između pojedinih društvenih oblasti, kakva se demarkacija ovdje faktički traži, a na temelju takve demarkacije i sistem samoupravljanja koji bi sam iz sebe izvukao snage i ideje i razvoj naprijed, iz izdvo-

jenih oblasti, bez nekog dodira i veze, organske ili mehaničke, s drugim socijalnim sferama. Naravno, da u takvoj organizaciji i takvom položaju kulture nema mjesta za bilo kakva prava društvene zajednice. Ali ovakav je način rezoniranja i argumentiranja ne samo naivan već i začudujući, osobito zbog toga jer se javlja kao glasno i bučno zalaganje za kulturu. A kako, pitam vas, ovo mišljenje možemo smatrati kulturnim mišljenjem, kad ono ne razlikuje dvije elementarne funkcije: naime, organizatornu, koordinativnu funkciju u kulturi i arbitražnu funkciju (u smislu estetske arbitraže)?!

Koje se to društvo lišilo organizatorne funkcije? Mnoge kritike, ovdje izgovorene i ispisane, uperene su upravo protiv te funkcije koju naše društvo, ili naš politički sistem ako hoćete, obavlja preko odgovarajućih organa — sekretarijata, odjela, direktora i drugih birokratskih faktora. Pa uostalom, i u pitanjima organiziranja i koordiniranja sistem je oduzeo mnoge atribucije vlasti birokratskom faktoru. Posebno je sad pitanje da li možda birokratski faktor uzurpira neka prava koja mu ne pripadaju? Uzurpacija je i u našem društvu i moguća i realna, na nizu tačaka javnog života. Ali onda to zahtijeva drugačiji način raspravljavanja.

Li su možda neki govornici mislili na funkciju estetske arbitraže? — Ali i tu prolaze kroz otvoren prostor, jer se politički faktor svečano odrekao ove funkcije (program SKJ). Istinu govoreći, u nas je on, strogo uzevši, službeno nikada nije ni imao, a pogotovo je nije monopolizirao, barem ne u razdoblju koje je nama u ovom času relevantno.

Svakako da naša razilaženja potječu i oтуда što ovdje kulturu nismo ni pokušali definirati, što nismo ni približno odredili što podrazumijevamo pod politikom, a što pod kulturnom politikom. Stalno govorimo o kulturi, o kulturi uopće, Kulturi Kao 'takvoj, daleko smo od pomisli o kulturi kao odnosu, odnosu između stvaraoaca i potrošača. Ova riječ možda nekome zvuči vulgarno, polit-ekonomski. Ali ja sam sa starom brechtovskom stanovištu: kada se podiže spomenik mudracu kao zahvalnost što nam je dao mudru priču, ne treba zaboraviti na znatizeljnog seljaka, koji je postavio mudraca da priču ispriča.

To je nužan, neminovni odnos, bez koga je bilo kakva egzistencija u oblasti kulture apsurdna, historijski nesaglediva, zapravo nemoguća. Mi se uvijek krećemo u nekom realnom prostoru, u nekim realnim povijesnim dimenzijama, pa stoga ne uvaziti obje strane ovog odnosa značilo bi u najbukvalnijem smislu voditi jednu apstraktnu politiku bez veze i s vremenom i s prostorom.

Završavajući, želim pružiti podršku nekim mišljenjima, koja su se na žalost više čula u kuloarima, nego u diskusiji. Drug Gajo Petrović izrazio je ovdje mišljenje, da je nama u kritici pozitivne po-

litike i kulturne politike neophodno potrebno da polazimo od činjenice da naša politika nije u izvjesnom aspektu kulturna, li nije dovoljno kulturna. Ja bih, parafrazirajući moga prijatelja Iku Babića rekao, da je to samo jedna strana stvari, samo jedna strana zalaganja. Jer potrebna nam je i kulturna politika i političnja kultura. Ovdje su mnoge snage upregnute da dokažu kako nam je potrebna depolitizacija kulture, jer da je ona suviše politična. Ja smatram da nam je potrebno upravo suprotno: maksimalna politizacija kao uvjet depolitizacije.

● PITANJE:

Zašto u materijalnoj proizvodnji samoupravljanje a u duhovnoj proizvodnji upravljanje?

● JOSIP SENTIJA:

Zašto mi pripisujete tvrdnju koju nisam izrekao? Ja nisam negirao da je u duhovnoj proizvodnji potrebno samoupravljanje. Upravo obrnuto. Uostalom, mislim da se razilazimo u osnovnim načelima i shvaćanju ideje samoupravljanja.

● DUŠAN MAKAVEJEV:

Mislim da mi Sentija nije odgovorio na molbu koju sam uputio u vezi s njegovom današnjom diskusijom.

● JOSIP SENTIJA:

Ja nisam namjerno htio odgovarati na vašu primjedbu, jer stvar koju ste iznijeli toliko je notorna (naime, da je i kulturni proizvođač kulturni protagonist faktora politike) da nije potrebna nikakva rasprava o tome.

● DUŠAN MAKAVEJEV:

Zašto mislite da svako treba da ima jednog malog policajca?

● JOSIP SENTIJA:

To što vi kažete spada u onu vrstu iskaza o kojima sam malo prije govorio, na ime spada u jednu individualnu psihološku dispoziciju, da se nekoga shvati na liniji na kojoj on nije. Ja to nisam tvrdio, nrema tome, vi to meni ne smijete pripisati. Zato ovo smatram insinucijom.

● MILAN MIRIĆ:

Znam za jedan slučaj u Hrvatskoj: u jednoj školi nametnuto se školskom odboru, čovjek koji nema veze sa prosvjetom a ko

16-74627897

ji je inače značajni društveni i javni radnik u tome nješto da ga izbere kulturno-prosvjetno vijeće opštine. Mislim da je problem u tome, kako treba da realizujemo ustavni akt koji uvodi društveno upravljanje, odnosno samoupravljanje u kulturi, kako da se izborimo za njegovu realizaciju. Zato se ne bih složio sa onim što je rekao Rus, da nije problem u personalnim stvarima. Sam taj čin samoupravljanja, potpuno samoupravljanja kulturom, učinio je u kulturi politiku drukčijom, učinio je da repertoarna politika jednog kazališta bude drugačija, da izdavačka politika preduzeća bude drugačija, filmsko jedno preduzeće biće sigurno sasvim drugačije. Ja sam pokušao dokazati juče, da će društveno upravljanje učiniti svrsishodnijom kulturnu politiku za ovo društvo. Drug Sentića odvaja stvari isviše, kada govori o društvenom upravljanju odnosno samoupravljanju u kulturi, i kada govori o autonomiji kulture. Kulturno-prosvjetno vijeće će biti državno-društveni organ, pa će samim tim biti i kulturne politike i kultura politizirana, neodvojiva i neodvojena od opštedruštvenog kretanja u našem društvu. Ne znam u čemu je sukoba bilo?

● IVAN BABIĆ:

Sukob je jednostavan u tome što se mi, vjerojatno, krećemo u svojevrsnim cirkulusima, što ih ne zapazamo, budući da prethodno nismo precizno definirali pojmove: kultura i upravljanje kulturom. Čuli smo neke teze koje idu na to kao da je samo umjetnost eminentno kulturno područje, zatim smo čuli druga Pejovića koji je gojam kulture proširio utoliko što ga je pogrešno na prosvjetu, nauku... Ja se neću upuštati u spekulacije, premda njihovu upotrebu ne isključujem, već ću radije opisati jednu konkretnu situaciju, naime svoju vlastitu, da bih pokazao kako shvaćam što je drug Sentića govorio.

Šta na pr. znači samoupravljanje naukom (u širem smislu — kulturom) u naučnom institutu u kojem radim? Da li is-

ključivo samoupravljanje naukom, recimo u tom smislu što sam slobodan izjaviti da određena naučna hipoteza, interpretacija, teza važi ili ne važi, stoji ili ne stoji? Ili ja uporedim sa korištenjem prava samoupravljanja u tom pogledu učestvujem i u upravljanju ekonomijom, stjecanjem i raspodjelom dohotka... Ne ostvaruje li se, u tom procesu, postupno ili ustrajno, Marxov imperativni zahtjev da znanost i život moraju biti utemeljeni na istom principu? Ja se, naime, u datoj situaciji javljam kao samoupravljač naukom, ekonomijom i čitavim nizom procedura i tehnika dnevnoga života. Analogna je situacija s onima koji upravljaju školom, univerzitetom, filmskim ili izdavačkim preduzećem. Principijelno nije drugačije ni u poduzeću: naše privredne organizacije, naročito veće, tj. ljudi koji u njima rade, sve više su stavljeni u situaciju da odlučuju ne samo o privredi, već i o nizu bitnih elemenata te prosvjete, nauke... jednom rećuju — kulture.

Mislim, dakle, da svako spekulativno razmatranje pojmova, čije bi definiranje trebalo biti preduvjet jedne uspješne društvene komunikacije, mora biti dopunjeno što preciznijom analizom čitavog niza „egzistencijalnih“ situacija. Držim da bi takva analiza pokazala da su sve životne sfere (ekonomija, kultura, politika, dnevni život) organski povezane i u njihovoj sve tješnjoj vezi u procesu samoupravljanja treba sagledati garanciju oslobodjenja čovjeka... Ne nazire li se u tom procesu lik onog cjelovitog čovjeka o kojem toliko slušamo i čitamo?

Ovo što sam rekao samo je pokušaj da s još jednog aspekta podržim gledište da oni koji rade u privredi ne smiju biti isključeni iz brige za upravljanje kulturom, kao što bi i kulturni radnici zahtjevom da se isključivo oni smatraju kompetentnim da sude o problemima kulture implicitno odrekli vlastitog prava na upravljanje cjelinom društvenih sfera.

● VELJKO RUS:

U vezi sa preciziranjem naših stanovišta ja bih htio samo jednu reč da kažem. Naime, drug Josip Sentića je govorio o tome da je autonomija kulture jedno — da malo zaostrih — patološko stanje. Ja bih se složio sa drugom Sentićom da je to jedina od najgorih tekovina naše kulture ali bih ujedno naglasio da ona proizilazi kao reakcija na to da je bila kultura suviše politizirana. Zato ona danas ne traži put svoje realizacije u pravcu neke fiktivne socijalizacije, nego u pravcu jednog antipolitičkog autonomizma.

Kada nastupamo protiv autonomije u kulturi, ja se — još jedanput budi rečeno — s time potpuno slažem. Mislim da moramo danas tragati u potpuno drugom pravcu, naime ne u pravcu identiteta ili sukoba sa birokracijom, nego u pravcu traženja direktnih kontakata kulturnih stvaralaca sa samim — kako to drug Sentića ziva — potrošačima. Kad je drug Sentića postavio ovu relaciju za mene je bilo veoma interesantno da je opet našao nekog posrednika koji dakako ne nastupa kao birokraj, nego sada nastupa u funkciji trgovca. Naime, opet ne vidi mogućnost direktnog medijiranja između kulture i publike.

Ja bih mogao baš na primeru, recimo, ljubljanskog univerziteta kazati da imamo sve suprotna iskustva. Naime, kao svude u zemlji, postojali su na univerzitetu saveti kao društveni organi. Za naš univerzitet moramo da kažemo da ipak ti saveti nisu uspjeli da za potrebe društva i proizvodnje formiraju odgovarajući profil kadrova. Znači sami saveti nisu doprineli boljoj saradnji između univerziteta i društva. Nasuprot tome imaju dosta uspeha oni fakulteti koji su tražili direktni kontakt sa „potrošačima“, to jest sa pojedinim proizvođačima. Stvarali su se zajednički instituti fabrika i fakulteta. Rezultati su bili u tim primerima mnogo bolji, kako u pogledu rada tako i u pogledu profiliranja kadrova, nego u slučajevima kad se to sprovelo posrednim putem preko društvenih organa.

● JOSIP SENTIĆA:

Opet ista stvar. Sad mi se zamjera da tražim nekog posrednika. Ovaj put se ne kaže da je to policajac. Ne znam otkuda vam ta tvrdnja da sam ja ovdje tražio nekog medijatora između kulturnog proizvođača i kulturnog potrošača. Ja nisam tako nešto rekao. Jo ne znam u čemu ste to vidjeli.

● VELJKO RUS:

Rekli ste da politika i kultura treba da se sporazumevaju (kultiviranje kulturne politike i politizacija kulture).

● JOSIP SENTIĆA:

Prije svega ja topeć nisam govorio o potrebi sporazumjevanja politike i kulture. U mom izlaganju to ideji nema ni traga.

Zbog toga što mi se pripisuju stvari koje nisam rekao dopustite još dvije, tri riječi u dodatku: zahtjev da se kultura auto-nomizira i da se kao osnovni princip njenog razvoja prizna princip spontanosti — neprihvatljiv je ne samo sa stanovšta nekih pragmatičkih ili čisto političkih ciljeva, nego i sa stanovšta same kulture i njenog razvoja. U stvari oni koji danas zahtijevaju autonomizaciju kulture pokušavaju dokazati da je kultura, tj. njeni stvaraoi, njeni protagonisti danas onaj socijalni faktor koji djeluje kao najbježe svijetlo, koji je jedini sposoban za analizu povijesnog trenutka, dok politika gubi snagu i funkciju fenjera. Po ovim mišljenjima politika nije sposobna da uoči i razluči suptilne i složene komponente suvremene stvarnosti, da rasvijetli društvene sukobe, suprotnosti i nesporazume. U tome je u stvari osnovna tačka naših razmišljanja, našega sukoba, u tome je suptilnost između ovih teza o autonomizaciji kulture i teze koja je branim, tvrdim da je naša politika, tzv. čista politika danas još uvijek snažna i dovoljno funkcionalna, da neke realne sukobe u našem društvu sagleda i pokuša razriješiti.

16-74628103

degeneracija birokratizma

● RASA POPOV:

(Pojam birokrate menja se u zavisnosti od društvenih promena R. M. P.)

U ovomodul delo izlaganja želeo bih da se osvrnem na neke od prethodnih diskusija, koje istina nisam shvatio u celini, jer mi je to bilo nemoguće. Uzimam zato iz njih samo fragmente: Danilo Pejović je između ostalog rekao: — funkcija čini birokratu.

Ovo je divna definicija koja pokazuje kako izgleda klasičan birokrata, povojni, „državni“ tip birokrate. Medutim, mislim da su ovoj izvanredno preciznoj misli potrebne neke modifikacije s obzirom na to da naša praksa danas posle 18 godina postojanja socijalističke države nije povojna praksa. Mi prema tome, nemamo tog „povojnog birokrata“, naš birokrata se modifikuje u skladu sa procesom demokratizacije koja se u našem društvu na naše oči odigrava. Pojam birokrate menja se u zavisnosti od društvenih promena.

To modifikovanje birokratizma vrši se tako što birokrata sve više gubi šansu „da postoji kao homo generis“. Pojam birokrate atomiziran je, istorijski je moguće da se stvara i postoji samo „mikro-birokrata“, dok pojam grandioznog birokrate kao da iščezava. Ja mislim da iščezava. Zato nas treba najpre da zanima suština mikro-birokratizma.

Iz tih razloga smatram da misli „funkcija čini birokratu“ treba da dodamo ovu njenu modifikaciju:

— Ne samo da funkcija čini grandioznog birokratu, nego i čežnja za funkcijom stvara mikro-birokrate, potencijalne birokrate. Ta čežnja za funkcijom je

u razudenom i demokratskom sistemu društvenog života politički faktor koji određuje postupke mnogih ljudi.

U svojoj maločasnoj diskusiji Dejan Đurković je ustao protiv udaranja na celovit, neizdiferenciran pojam birokrate i ja se u potpunosti s njim slažem.

Zato, kad ocenjujemo bilokoku birokratsku tendenciju ne možemo govoriti: „mi smo protiv birokrata“, jer ne smemo se služiti, kao što umesno kaže V. M., fraze-tinama, nego moramo pojavu diferencirati ne bi li jasno i otvoreno mogli da sagledamo kako se i u šta pretvorio birokrata. Jer on se promenio.

I.

Nisam u stanju da govorim o suštinskim promenama, degeneraciji birokrate u praksi svakodnevnog, razudenom i bogatog, skoro nesagledljivog života. Zato ću navesti kako se menja, degenerisao onaj u književnosti fiksiran i koncipiran birokrata. Prateći razvoj naše satiričke literaturе primetio sam da se poslednjih godina radikalno menja književna koncepcija birokratinog lika. Kad smo pre pet godina pisali našu prvu brucosjadu, birokrata koga smo skicirali PONAŠAO! SE! KAO! JAI SADA! — vikao je. Kad mu ponestane argumenata, ili kad treba da se suoči s praksom i složenom istinom života lupao je pesnicom. To je lik klasičnog, integralnog birokrate iz epohe povoljne državnosti.

Medutim, nova generacija satiričara čiji je najistaknutiji predstavnik Žiljica Strelčević, stvorila je jednu sasvim novu književnu koncepciju lika birokrate. Taj novi

lik ja isprva nisam razumeo. Bila je to satira koja mi nije bila smešna. Mislio sam da ta satira sa svojim neobičnim likovima koji uopšte nisu imali ni homogenosti ni integralnosti ni grandioznosti udara u gluve zidove, govori o nepostojanju. Birokrata koga je stvorila ta mlada satira, služio se apstraktnim terminološkim, nije vikao, nije se pozivao na ideale, nego je govorio ovakvim rečenicama: —

„U datom momentu razvika, posmatrajući dialektičke suprotnosti i pojavnosti i razmišljajući o pojavnostima koje se suprotstavljaju prevazilazeći dialektičkim zahtevanjem prevazilaženu stvarnost...“ i tako dalje, i tako dalje. Ta satira ne samo što mi nije bila smešna nego mi je bila i dosadna. Medutim, što su ti najmlađi autori više evoluirali, lik koji su književno koncipirali postajao je sve smešniji, sve je poslednje uobičavao svoje apstraktne misli. Tada sam poverovao da taj apstraktni lik nije čista fantazija, nego da predstavlja zbir nekih ljudskih tipova s kvakvima se ta naša mlada generacija dvadesetogodišnjaka sretala tolikom svog pubertalnog, rano-političkog rasteanja.

Iskustva koja je naša mlada satira fiksirala kao promenu književne koncepcije birokratinog lika, može se pretpostaviti, stoji u vezi sa nekim praktičnim promenama u našem društvu. Pojava novog, savoparnog, neograndioznog lika birokrate govori o „demokratizaciji“ pojma birokrate. Klasični, „državni“ birokrata dobio je samovrane naslednike u kategoriji nekih ljudi čiju suštinu ne bih umeo tačno definisati. No, mislim da je njihova formalna odlika, govorene samo o opštem, i to samo na opšti način, simptom od suštinskog značaja, bitna i za estetska razmatranja, jer govorene na opšti (apstraktni) način i estetski je „problem“.

2.

I „klasični birokrata čiji lik iz istorijskih razloga naš umetnik nikada nije mogao da sagleda, čiji su lik u svežnju književnog umetnika sa kristalnom jasnoćom Majakovski i Hikmet, voleo je da govori o opštem. Medutim, razlika je između njega i „mikro-birokrate“, degenerisanog, ličnog birokrate. „Klasični“ se pozivao na opšti, zaključivao u opšte ciljeve. „Mikro“ govori opštosti i nema potrebe da se zaključuje u opšte ciljeve jer su opštosti, opšti ciljevi za njega aksiomi, neprikosnovene

datosti života. „Klasični“ je bio duboko svestan da postoji reprodukcija pojedinačnog, pa je pletirao da se ljudi odricanjem ne privruguju uz reprodukciju opšteg. „Mikro“ UOPŠTE NIJE SVESAN DA JE POJEDINACNA REPRODUKCIJA POSTOJI, ili se bar simultano pravi da nije svestan. On zato uopšte nema pojma, ili se bar simultano pravi da nije svestan. On zato uopšte nema pojma, ili se bar pravi da nema pojma, da u ovom svetu postoje bilo nesavršenost, bilo odcinjanje. On je čak zaboravio i lekciju veličnog baroka o tri životna nivoa: posebnom, posrednom i božanskom (opštem). On govori samo opšte jer to želi. On sem što videti jezikom enformela, govori još i jezikom želja.

U ovomodul delo izlaganja želeo bih da se osvrnem na neke od prethodnih diskusija, koje istina nisam shvatio u celini, jer mi je to bilo nemoguće. Uzimam zato iz njih samo fragmente: Danilo Pejović je između ostalog rekao: — funkcija čini birokratu.

Ovo je divna definicija koja pokazuje kako izgleda klasičan birokrata, povojni, „državni“ tip birokrate. Medutim, mislim da su ovoj izvanredno preciznoj misli potrebne neke modifikacije s obzirom na to da naša praksa danas posle 18 godina postojanja socijalističke države nije povojna praksa. Mi prema tome, nemamo tog „povojnog birokrata“, naš birokrata se modifikuje u skladu sa procesom demokratizacije koja se u našem društvu na naše oči odigrava. Pojam birokrate menja se u zavisnosti od društvenih promena. To modifikovanje birokratizma vrši se tako što birokrata sve više gubi šansu „da postoji kao homo generis“. Pojam birokrate atomiziran je, istorijski je moguće da se stvara i postoji samo „mikro-birokrata“, dok pojam grandioznog birokrate kao da iščezava. Ja mislim da iščezava. Zato nas treba najpre da zanima suština mikro-birokratizma. Iz tih razloga smatram da misli „funkcija čini birokratu“ treba da dodamo ovu njenu modifikaciju: — Ne samo da funkcija čini grandioznog birokratu, nego i čežnja za funkcijom stvara mikro-birokrate, potencijalne birokrate. Ta čežnja za funkcijom je

Ovo je knjiga koju u Nemačkoj neće pročitati nijedan naučnik, ova će knjiga za njih ostati zatvorena knjiga, nijedan od naučnih naredata neće je dirnuti jer su završeni. Bizmarkovim DRŽAVNIM SOCIJALIZMOM.

Zanemarivanje reprodukcije pojedinačnih ljudskih odnosa kao što je vršilo racionalistički u XVIII veku u Francuskoj, (fiziokratizam), ili „otadžbinski“ krajem XIX za nas je interesantno utoliko što pokazuje da nijedan društveni simptom nije lišće svojih istorijskih presedana, i da u svakoj društvenoj pojavi ima i natruha prošlosti. A to će reći da zanemarivanje pojedinačnog i danas može da ima u sebi natruha racionalističkog sciencijizma i državnizma. Medutim, ono što je specifična odlika degenerisanog, ubledelog, apstraktnog zvanog birokrate, jeste njegova uznje-

